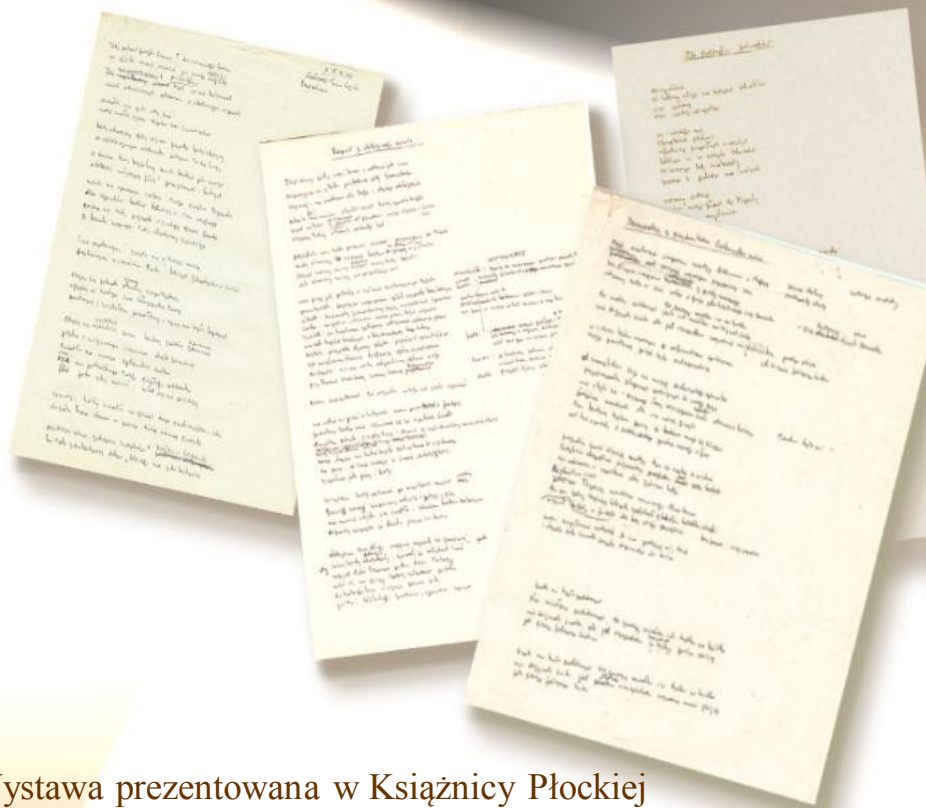

Wystawa prezentowana w Książnicy Płockiej
 17.10 – 6.12.2008 r.
 przygotowana przez dział oświatowo – edukacyjny:
 Ewa Luma,
 Ewa Matusiak,
 Magdalena Kacperska
 i Dorota Zalewska.

Wykorzystano materiały ze zbiorów Książnicy Płockiej,
 Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim
 fotografie, rysunki i rękopisy z Archiwum Zbigniewa Herberta
 w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie

Napis

*Patrzysz na moje ręce
są słabe – mówisz - jak kwiaty*

*patrzysz na moje usta
za małe by wyrzec: świat*

*- kołyszmy się lepiej na łodydze chwil
pijmy wiatr
i patrzmy jak zachodzą nam oczy
woń wędznienia jest najpiękniejsza
a kształt ruin zniczula*

*we mnie jest płomień który myśli
i wiatr na pożar i na żagle*

*ręce mam niecierpliwe
mogę
głowę przyjaciela
ulepić z powietrza*

*powtarzam wiersz który chciałbym
przetłumaczyć na sanskryt
lub piramidę:*

*gdy wyschnie źródło gwiazd
będziemy świecić nocom*

*gdy skamienieje wiatr
będziemy wzruszać powietrze*

Lwów

*Moja rodzina –
mówił Zbigniew Herbert do Krystyny Nastulanki –
pochodzi wprawdzie z Anglii,
ale przez Austrię właśnie trafiła do Polski,
ściśle – do tej części Polski,
która nazywała się wówczas Galicja.
Mój pradziadek nie umiał ani słowa po polsku,
był nauczycielem języka angielskiego.
Jego wnuk, a mój ojciec, był legionistą i patriotą,
jakbyśmy mieszkali tu od Rzepichy i Piasta.*

**Babka, Maria z Bałabanów Herbertowa,
z synami Mieczysławem i Bolesławem – ojcem poety**

**Ulica Łyczakowska we Lwowie – tutaj, wtedy pod numerem 20,
w trzypokojowym mieszkaniu swojej babci Herbertowej,
urodził się i mieszkał w dzieciństwie Zbigniew Herbert.
(na parterze, bez wygod wprawdzie, ale za to w reprezentacyjnej części, bo od frontu)**

Skąd ci Herbertowie?

**Wielonarodowościowy i w konsekwencji wielowyznaniowy Lwów,
gdzie w 1924 roku urodził się Zbigniew Herbert,
był w okresie panowania austriackiego bardzo polski.
Zamieszkujący wówczas stolicę Galicji Austriacy nie tylko nikogo
nie zgermanizowali, ale sami się tam polonizowali
poprzez małżeństwa z Polkami.
Rodzin bardzo polskich o obco brzmiących nazwiskach,
jak na przykład Herbert,
było zatem we Lwowie bardzo wiele.**

**Dziad Zbigniewa - Józef, czuł się po prostu Polakiem.
Identycznie jak jego żona, Maria z Bałabanów,
pochodząca ze spolonizowanej rodziny ormiańskiej.**

**Choć wywodziła się z tradycji wschodu,
czuła się wyłącznie Polką i była głęboko wierzącą katoliczką.**

Dbала też o katolickie wychowanie wnuków.

**Syn Bolesław Ernest Marian – ojciec Zbigniewa Herberta –
odziedziczył po niej oryginalną urodę.**

**Był doktorem praw po studiach we Lwowie i Wiedniu,
dyrektorował niewielkiemu małopolskiemu bankowi kupieckiemu,
także lwowskiemu oddziałowi Towarzystwa Ubezpieczeniowego Westa.**

Józef Kaniak (ur. w 1867 r.),
dziadek Zbigniewa Herberta ze strony matki
 - skromny urzędnik lwowskiego magistratu.
 (Z dokumentów wynika, że ze strony swej matki Marii Hawrylak
 z Rohatycz, mógł mieć ukraińskie korzenie).
 W 1895 r. poślubił przywiezioną z podróży służbowej do Wiednia
 zamożną Austriaczkę **Christinę Lenius** (ur. w 1872 roku w Grazu),
 która z wielkiej miłości,
 nie znając realiów życia i języka kraju swego przyszłego męża,
 opuściła własną ojczyznę i urodziła mu jedenaścioro dzieci,
 z których przeżyło siedmioro.
 Zmarła na wylew, zaledwie po pięćdziesiątce.
 Zaraz po niej zmarł dziadek Kaniak,
 oboje pochowani są na legendarnym Łyczakowie.

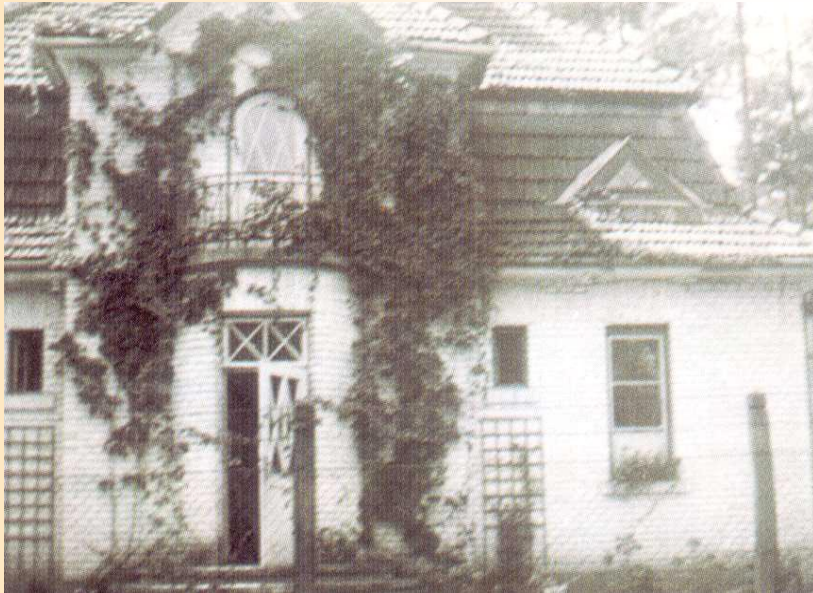

Ślubna fotografia rodziców poety,
Bolesława Herberta (1892-1963)
 i **Marii z Kaniaków** (1900- 1980), rok 1921

Rodzeństwo Herbertów,
Zbigniew, Halina i Janusz,
 fotografia z około 1934 roku

***Dom nad porami roku dom dzieci zwierząt i jablek
(Dom)***

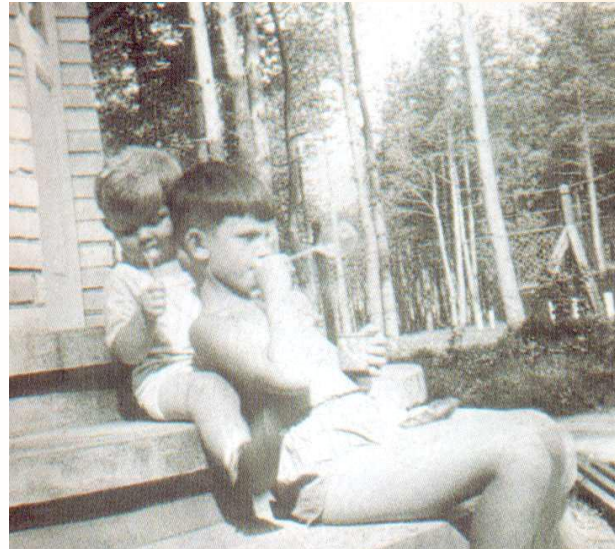

Willa Leśna Herbertów w podlwowskich Brzuchowicach

W pierwotnym zamiarze letniskowy domek Herbertów rozrastał się z czasem w obszerną letnią siedzibę. Herbertowie wyjeżdżali tam na całe lato, często likwidując równocześnie kosztowne lwowskie mieszkanie, a po powrocie do miasta, z końcem wakacji, przenosili się już do nowego mieszkania.

***Siedzę na kamiennych schodkach wiodących do domu,
do naszego białego domu zatopionego w lesie.
Jest właśnie godzina przed zmierzchem,
pora sposobna do rozmyślań***

(Początek powieści)

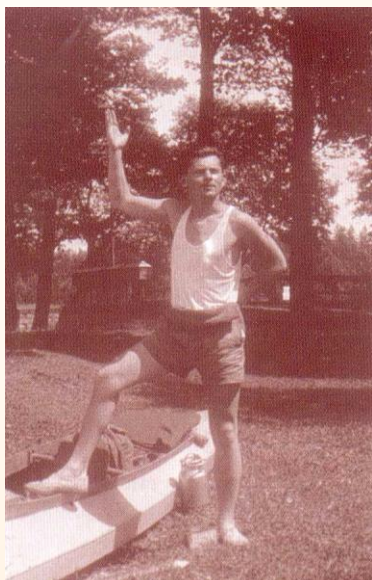
Był uroczy, dowcipny, kokieteryjny

- pisała we wspomnieniach o poecie Barbara Toruńczyk.

Na ogół aranżował wielkie przedstawienie, w którym wykazywał się sztubactwem (zwłaszcza jako enfant terrible [straszne dziecko], czy artiste maudit [artysta przeklęty], i wielkim znawstwem literatury, sztuki i życia. To były spektakle niezapomniane, ale zarazem Herbert zawsze tworzył pewną przesłonę między sobą a rozmówcą. Potrzebował maski. Uprawiał ten swoisty, uwodzicielski teatr, roztaczał pióropusze cudownej wrażliwości ludzkiej, wiedzy, wdzięku osobistego, lecz kontakt bezpośredni był raczej wykluczony. To był człowiek prawdopodobnie głęboko raniony bardzo wcześnie, który się zawsze zasłaniał.

Na przeszkodzie stała też jego duma. Może, także, ambicja.

Nie chciał, jak sam mówił, brać od ludzi. Raczej lubił dawać, lubił rozumieć, z delikatnością i dyskrecją ofiarowywał zrozumienie.

*Byłbym szczęśliwy,
gdyby można było sobie życie urządzić tak:
w jesieni wiersze,
zimą nauka i filozofowanie,
wiosną malowanie,
latem – muzyka.*

*Chodziliśmy do Fukiera,
gdzie było węgierskie wino i tam mi mówił wiersze.
Ale nigdy własne. To były wiersze Miłosza,
Czechowicza, Gałczyńskiego, Wierzyńskiego.
Uczył mnie poezji. Uwodził mnie cudzymi wierszami*

wspominała Katarzyna Herbertowa w rozmowie z Jackiem Żakowskim.

**Rok 1956. Katarzyna Dzieduszycka, przyszła żona poety,
przed winiarnią Fukiera na Krakowskim Przedmieściu
w Warszawie**

**Katarzyna Dzieduszycka
we Francji, latem 1963 r.**

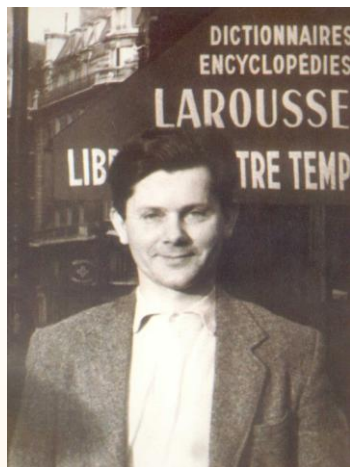

Krótko po ślubie, Berlin 1968 r.

W marcu 1968 roku Zbigniew Herbert ożenił się z Katarzyną Dzieduszycką. Ślub wzięli w polskim konsulacie w Paryżu, stamtąd poszli ze świadkami: Teresą, siostrą Katarzyny i malarzem Janem Lebensteinem do bardzo starej, pamiętającej wiek XVII restauracji *Chez Proscope* przy rue de Seine. Potem wyjechali do Berlina.

A wiosną, jeśli zdążymy – pisał do Julii i Artura Międzyrzeckich w liście wysłanym w czerwcu 1968 z Nowego Jorku – pojedziemy do Księżstwa Monaco albo do Kazimierza nad Wisłą. [...]

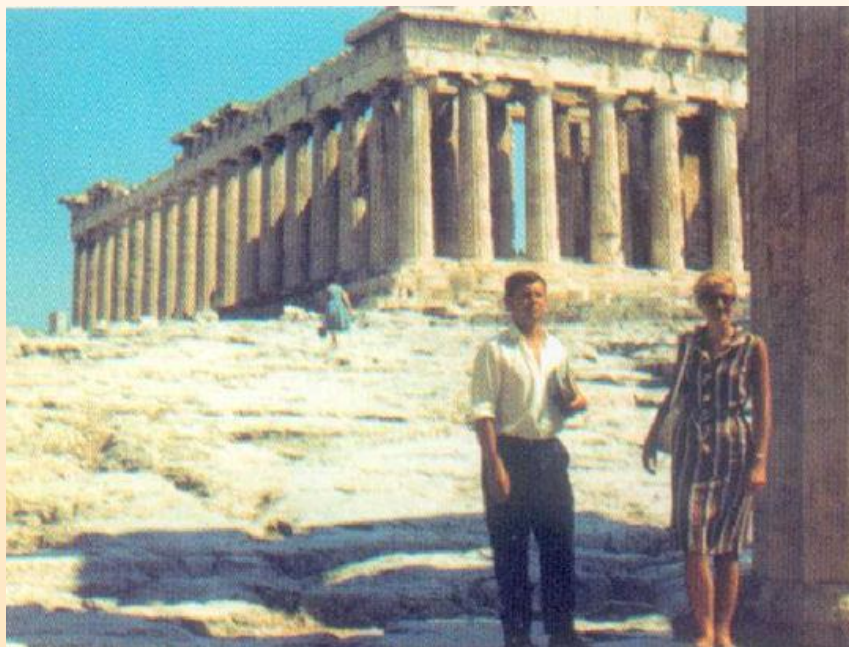

**Zbigniew Herbert był ciekaw świata,
lubił poznawać nowych ludzi, nowe miasta pełne arcydzieł.
Podróże stały się dla poety namiętnością i powołaniem.
W jednym z wywiadów mówił o swoim podróżowaniu:
*Jest to porównywanie siebie ze światem***

**Podróże swoje dokładnie planował,
lecz także zdawał się w nich na opiekę
„dobrych bóstw: Przygody i Przypadku”**

Karta tymczasowego pobytu Zbigniewa Herberta we Francji
wydana w roku 1958 i przedłużona przez Prefekturę Policji
do 30 kwietnia 1960 roku – z trudem zdobyty dokument

Z Magdaleną Czajkowską w 1964 r. na Akropolu w Atenach

Zbigniew Herbert z Jarosławem Abramowem-Newerlym
w Spoleto, lato 1959 roku

**Na Festiwal *Lato w Spoleto* do Włoch Zbigniew Herbert,
Jarosław Abramow-Newerly i Tadeusz Dominik
pojechali z Paryża dzięki Kotowi Jeleńskiemu,
nieformalnemu ambasadorowi kultury polskiej.**

Wśród głowic kolumn romańskich w północnej Francji

Zbigniew Herbert w Budapeszcie

W Rotterdamie, lipiec 1989 r.

Zbigniew Herbert i Czesław Miłosz w drodze do Vence, gdzie mieszkał Witold Gombrowicz

*Wróciłem,
bo na Zachodzie mogę zarabiać
i mieć tzw. spokój,
ale nie mogę pisać.
(Ściślej, nie mogę pisać mało
i nie wiadomo po co)*

stwierdzał Herbert wiosną 1970 roku
w liście do Julii i Artura Międzyrzeckich.

**Poznań 1981 –
w rocznicę poznańskiego Czerwca:
Anna Walentynowicz, Zbigniew Herbert,
Lech Dymarski, Ryszard Krynicki,
Adam Michnik i Jacek Kuroń**

**W gdańskim kościele św. Brygidy Zbigniew Herbert –
z Lechem Wałęsą i Adamem Michnikiem –
wznosił wysoko palce do góry, ale nie jak oni,
rozszerzone w znak zwycięstwa, a złączone - jak do przysięgi.**

**Zbigniew Herbert wśród strajkujących studentów
Uniwersytetu Warszawskiego, listopad 1981 rok**

Modlitwa Pana Cogito - podróżnika

Panie

dziękuję Ci że stworzyłeś świat piękny i bardzo różny

*a także za to że pozwoliłeś mi w niewyczerpalnej dobroci Twojej być
w miejscach które nie były miejscami mojej codziennej udręki*

(...)

dziękuję Ci Panie że stworzyłeś świat piękny i różny

a jeśli jest to Twoje uwodzenie jestem uwiedziony na zawsze i bez wybaczenia

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Lascaux

(...) Kolory: czerń, brąz, ochra, czerwień cynobrowa, karmazynowa, malwa i biel wapiennych skał. Są tak żywe i świeże, jak na żadnym z renesansowych fresków kolory ziemi, krwi i sadzy. Wizerunki zwierząt widziane przeważnie z profilu, uchwycone są w ruchu i rysowane z ogromnym rozmachem, a jednocześnie z czułością, niczym ciepłe kobiety Modiglianiego.(...)

Malowidła naskalne, jaskinie w Lascaux, 17.000 pne.

(...) Wracałem z Lascaux tą samą drogą, jaka przybyłem. Mimo, że spojrzałem, jak to się mówi w przepaść historii, nie miałem wcale uczucia, że wracam z innego świata. Nigdy jeszcze nie utwierdziłem się mocniej w kojącej pewności: jestem obywatelem Ziemi, dziedzicem nie tylko Greków i Rzymian, ale prawie nieskończoności.

(...) Droga była otwarta ku świątyniom greckim i gotyckim witrażom.

Szedłem ku nim czując w dłoni ciepły dotyk malarza z Lascaux.

Zbigniew Herbert *Barbarzyńca w ogrodzie*

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Kreta

*(...) Wielka Matka.
Ogromna ilość jej wyobrażeń,
pochodzących z różnych epok,
pozwała śledzić jej rozliczne atrybuty.
Pojawia się pod postacią posągów
z terakoty jako symbol płodności,
w otoczeniu lwów, węży i ptaków,
na statkach jako protektorka nawigacji,
a także w kasku i zbroi,
gdyż była również boginią wojny.
Niektórzy sądzą, że Wielka Matka
była jedyną boginią religii minojskiej. (...)*

Zbigniew Herbert *Labirynt nad morzem*

Bogini z węzami
Figurka z Pałacu w Knossos,
1650 – 1600 r. pne.

Rysunek
Zbigniew Herbert

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Grecja

(...) „Jeżeli tak często zwracam się w mojej pracy ku antycznym tematom i mitom – to czynię to bez kokieterii – nie chodzi mi przy tym o stereotypy, o intelektualną ornamentykę – a raczej chciałbym opukać stare idee ludzkości, aby ustalić, czy i gdzie brzmią pustym dźwiękiem.”

Rozmowa Karla Dedeciusa ze Zbigniewem Herbertem

Czarnofigurowa Amfora panatenajska
530 – 520 r. pne. Biegacze

Rysunek
Zbigniew Herbert

Amfora panatenajska,
321 – 320 pne. Atena

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Pietro Lorenzetti

Pietro Lorenzetti *Ukrzyżowanie Bazyliki św. Franciszka w Asyżu*

Rysunek – Zbigniew Herbert

(...)” Gdyby w religii chrześcijańskiej nie było świadectwa, gdyby nie było Ewangelii, to bym prawdopodobnie nie mógł się poruszać w tym świecie.”

Fragment rozmowy Renaty Gorczyńskiej ze Zbigniewem Herbertem, zatytułowanej *Sztuka empatii*

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Caravaggio

*„Pod koniec XVI wieku
Caravaggio zaczął malować
obrazy religijne
i to w sposób
niesłychanie nowatorski;
traktował je
jako sceny rodzajowe
osadzone
w możliwie
jak najbardziej
naturalnym otoczeniu,
wywołując tym
wrażenie związku
pierwiastka
ludzkiego z boskim.”*

Caravaggio seria Klasycy sztuki

Rysunek

Zbigniew Herbert

Caravaggio Złożenie do grobu 1602-1603

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Torrentius

(...) „*Martwa natura z wędzidłem
ma formę koła
lekko spłaszczonego „na biegunach”
i sprawia wrażenie
nieznacznie wklęsłego zwierciadła.
Za sprawą lustra przedmioty nabierają
spotęgowanej, nabrzmiałej realności.
Wyrwane z otoczenia, które mąci spokój,
wiodą życie majestatyczne i samowolne.
Nasze codzienne praktyczne oko
zamazuje kontury, dostrzega tylko mętne,
splątane smugi światła.*

*Malarstwo zaprasza do kontemplacji
rzeczy wzgardzonych, jednostkowych,
odbiera im banalną przypadkowość
– i oto zwykły kielich znaczy więcej niż znaczy
jakby był sumą wszystkich kielichów
– esencją gatunku..”*

Zbigniew Herbert *Martwa natura z wędzidłem*

Torrentius *Martwa natura z wędzidłem*, 1614 r.

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Rafael Santi

Rafael Santi
Madonna w zieleni
1650 – 1651 r.

Rysunek
Zbigniew Herbert

(...)”Rafael swoje najlepsze dzieła
stworzył w Rzymie
na początku XVI wieku,
w czasie, gdy działał tam również
Michał Anioł.
Był zupełnym przeciwieństwem
tego ponurego gwałtownika.
Pogodny, maluje
jakby bez wysiłku,
bawiąc się,
ulega licznym wpływom,
ma kobiecą naturę,
a jego sztuka
pełna jest lekkości i wdzięku.”

Zbigniew Herbert
Rafael
albo przekleństwo naśladowców

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Rembrandt

Rembrandt van Rijn Autoportret

Rysunek – Zbigniew Herbert

Rembrandt van Rijn Autoportret, 1629r.

(...) ”W całej historii malarstwa tylko Rembrandt w tym stopniu, w tym wizjonerskim natężeniu przekazał nam obok cielesnej – duchową obecność człowieka. Nie tylko smutek, żal, gniew, zamyślenie, bo to są emocje, ale wewnętrzną ciemność i światło duszy. Był zafascynowany swoją twarzą.”

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Velazquez

*(...) Tworzył nie tylko portrety księżniczek
w ciężkich brokatach,
ale także całą przejmującą galerię
istot ludzkich,
których przeznaczeniem było
bawić znudzony dwór
– błaznów, karłów i szaleńców.*

Zbigniew Herbert Malarz królów i błaznów

Velazquez *Anna Maria Austriaczka*
1652 - 1653 r.

Rysunek
Zbigniew Herbert

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Vermeer

*(...) ” w czasie tych kwadransów,
kiedy cierpliwie stałem
przed jego płótnami,
doznawałem łaski nie tylko olśnienia,
ale odsłaniały one przede mną
część swoich sekretów.
Potem zabierano mi te obrazy,
zabierano na zawsze(...)
Najczęściej pozostawało we wspomnieniach
Trudne do ujęcia w słowach
wrażenie ogólne:
tonacja kolorystyczna,
nasylenie światłem,
rytm układów przestrzennych.”*

Zbigniew Herbert Mistrz z Delft

Vermeer
Dziewczyna z perłą 1665 r.

Rysunki – Zbigniew Herbert

Vermeer *List miłosny* 1667/8 r.

„We mnie jest płomień, który myśli. Herberta podróże po sztuce”

Piero della Francesca

(...) „Tedy mówią przyjaciele: no, dobrze, byłeś tam, widziałeś dużo, podobał ci się i Duccio, i kolumny doryckie, witraże w Chartres i byki z Lascaux - ale powiedz, co wybrałeś dla siebie, jaki jest twój malarz, którego nie oddałbyś za żadnego innego. Pytanie wbrew pozorom sensowne, bo każda miłość, jeśli jest prawdziwa, powinna niszczyć poprzednią, porażać całego człowieka, tyranizować i żądać wyłączności. Więc zastanawiam się i odpowiadam: Piero della Francesca.”

Zbigniew Herbert *Barbarzyńca w ogrodzie*

Piero della Francesca *Chrzest, Biczowanie, Zmartwychwstanie*

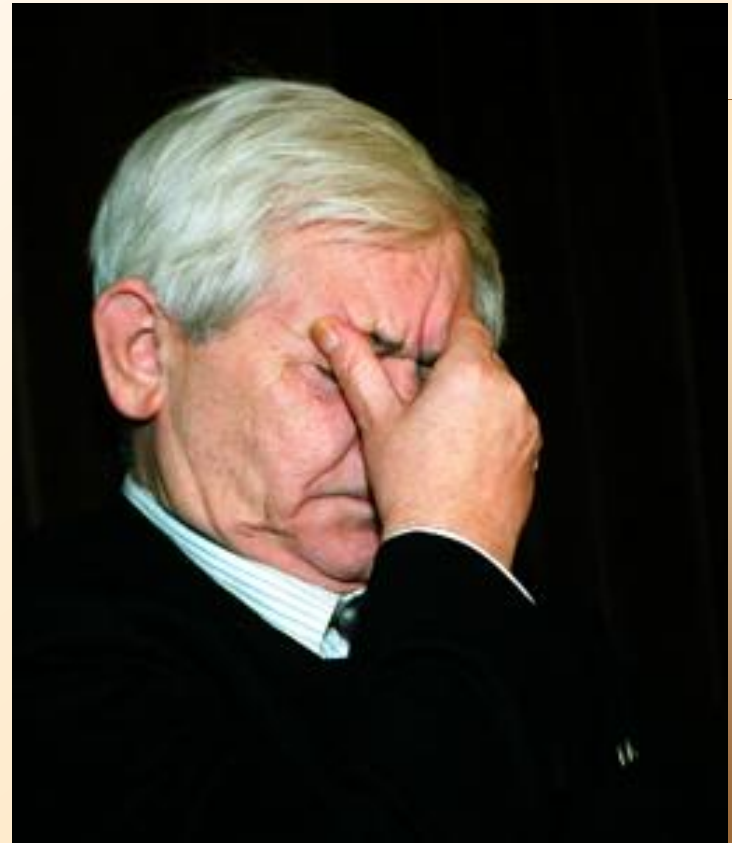
Brewiarz

Panie,
wiem że dni moje są policzone
zostało ich niewiele
Tyle żebym zdążył zebrać piasek

którym przykryją mi twarz
nie zdążę już
zadośćuczynić skrzywdzonym
ani przeprosić tych wszystkich
którym wyrządziłem zło
dlatego smutna jest moja dusza

życie moje
powinno zatoczyć koło
zamknąć się jak dobrze skomponowana sonata
a teraz widzę dokładnie
na moment przed kodą
porwane akordy
źle zestawione kolory i słowa
jazgot dysonans
języki chaosu

dlaczego
życie moje
nie było jak kręgi na wodzie
pobudzonym w nieskończonych głębiach
początkiem który rośnie
układa się w słoje stopnie fałdy
by skończyć spokojnie
u twoich nieodgadnionych kolan

**28 lipca 1998 r. umarł
Poeta**

**ZBIGNIEW
HERBERT**

Pan Cogito - został sam